

Danske Pensionsselskaber og Paris-aftalen

- et notat baseret på en rundspørge blandt 20 danske pensionsselskaber maj-juni 2018.

Opsummering

AnsvarligFremtids rundspørge i 2018 fokuserer på pensionsselskabernes sikring af pensionsformuerne mod klima-relaterede finansielle risici gennem anvendelse af aktivt ejerskab. Fokus er på stemmeafgivning om klimarelaterede emner på virksomheders generalforsamlinger og eksklusioner af fossile virksomheder i aktieinvesteringer samt aktivt ejerskab med fokus på [TCFD](#), som har udviklet et globalt normsættende rammeværktøj til at fremskaffe informationer om virksomheders og finansielle institutioners klima-relaterede finansielle risici.

Besvarelsene viser en stor og voksende spredning mellem en lille gruppe pensionsselskaber, som er gået i front med at sikre investeringerne mod klimarisici, og en lille bagtrop, som ikke ønsker eller magter at gå ind i arbejdet. Indsatsen hos resten af selskaberne ligger herimellem.

Frontløberne er **MP Pension**, **PKA** og **ATP**. Især **MP Pension** har markeret en ny kurs, da de i foråret gik ud med helsidesannoncer i dagbladet Politiken med teksten "Farvel til olie, kul og tjæresand" og senere formelt offentliggjorde deres klimapolitik i et såkaldt standpunktspapir med titlen "[Fossil energi](#)". **PKA** ekskluderer mange fossile selskaber fra sit investeringsunivers. **ATP** vil som udgangspunkt ikke ekskludere fossile selskaber, men driver omfattende dialog og stemmer på generalforsamlinger i alle de virksomheder, hvor de har aktier. **MP Pension** og **PKA** er ligeledes meget aktive omkring dialog og stemmeafgivning. **ATP**, **MP Pension** og **PKA** var sammen med **P+ (DIP og JØP)** de eneste i denne undersøgelse, som stemte for alle de tre klimaforslag hos hhv. Chevron, Shell og Kinder Morgan. Disse pensionsselskaber har også allerede forpligtet sig til snarest at engagere sig aktivt i implementeringen af TCFD. **ATP** er gået forrest i arbejdet med TCFD og **MP Pension** er også aktivt gået i gang. Begge selskaber styrker ligesom Nykredit det aktive ejerskab omkring TCFD ved at samle andre investorer nationalt eller internationalt til at øge det aktive ejerskab gennem ledende deltagelse i klimanetværket Climate Action 100+, som mange danske pensionsselskaber nu er medlem af. [Climate Action 100+](#) er et netværk af investorer, som engagerer sig med de selskaber i verden, som udsender mest drivhusgas, for at få dem til at reducere deres påvirkning af klimaet.

Bagtroppen består af pensionsselskaber, som ikke stemmer på generalforsamlinger i de fossile virksomheder, som de ejer aktier i, og som ikke har defineret kriterier for eksklusion af kul-, tjæresand- eller olieselskaber. De engagerer sig ikke eller meget begrænset i TCFD. Denne gruppe består af **AP Pension** og **ISP**. **Danica Pension**, **Lægernes Pensionskasse** og **Sampension** klarer sig kun lidt bedre. **Danica Pension** ekskluderer kul og tjæresand, men har ikke afgivet stemme på nogle af de klimaforslag vi spurgte til. **Lægernes Pensionskasse** ekskluderer hverken kul, tjæresand eller olie, men oplyser at de har ekskluderet nogle forsyningsselskaber pga. for højt kulforbrug. De har til gengæld stemt, men imod klimaforslagene i begge de to selskaber, som de har aktier i. **Lægernes Pensionskasse** arbejder med at implementere TCFD og deltager i Climate Action 100+. **Danica Pension** oplyser, at de vil arbejde med TCFD. **Sampension** har ekskluderet Chevron, men stemte ikke om de to andre klimaresolutioner, hvad der i det ene tilfælde dog skyldtes sygdom hos en medarbejder. Sampension har ingen kriterier for eksklusion af kul-, tjæresand- eller olieselskaber, men de har primo august 2018 tilsluttet sig TCFD.

AnsvarligFremtid finder det glædeligt, at undersøgelsen viser, at der nu er en lille gruppe pensionsselskaber, som meget aktivt påtager sig ansvaret for at sikre formuerne mod klima-relaterede finansielle risici og en større gruppe, som også har sat fokus på dette. Pensionsselskaberne vægter dog forholdet mellem aktivt ejerskab og brugen af eksklusion af investeringer i selskaber meget forskelligt.

Ansvarlig Fremtid opfordrer til:

- at det aktive ejerskab kombineres med en reel trussel om eksklusion indenfor en snarlig tidsfrist, eftersom den globale opvarmning accelererer kraftigt og handling derfor skal ske straks. **MP Pension** giver her et eksempel med konsekvens og klare tidsfrister, eftersom de har fastsat en klar dato (udgangen af 2020) for frasalg af olie/gasselskaber med mere end 50% af omsætningen fra olie + skiferolie eller fra olie + tjæresand.
- at fortsætte med at øge transparensen omkring indholdet af dialogerne i det aktive ejerskab og at sætte tidsfrister for eksklusion ved manglende succes.
- øget åbenhed omkring investeringerne, således både i form af lister over aktier og erhvervsobligationer.
- at alle pensionselskaber tager øget ansvar gennem aktivt ejerskab også via stemmeafgivelse på generalforsamlinger. Enhver, der ejer fossile aktier eller obligationer udstedt af fossilselskaber, påtager sig ved ejerskabet en del af ansvaret for de accelererende klimaforandringer. Ansvaret kan ikke overlades til eksterne forvalteres forgodtbefindende. Det er pensionselskabernes ansvar at stille klare krav om klimaansvarlighed til eksterne forvalteres aktive ejerskab.
- at **ATP** på grund af sin store størrelse og særlige rolle som alle danskeres pensionselskab påtager sig et lederskab for at fremme implementeringen af TCFD også i alle øvrige danske pensionselskaber. Endnu er kun et mindretal af pensionselskaberne gået i gang med i væsentligt omfang at implementere TCFD, som er et vigtigt og omfattende værktøj for en ansvarlig investeringspolitik. De pensionselskaber, som endnu ikke har implementeret TCFD retningslinjerne, udsætter pensionsopsparerne for risiko for væsentlige økonomiske tab, men de udsætter også hele det danske og internationale samfund for en systemisk finansiel risiko forårsaget af mulige drastiske ændringer i energipolitikken forårsaget af for sen politisk indgriben eller af store klimakatastrofer ledsaget af værditab og flygtningestrømme.

De spørgsmål, som pensionselskaberne har svaret på.

AnsvarligFremtid (AF) fremsendte i maj 2018 en forespørgsel til 20 danske pensionselskaber om hvordan de sikrer pensionsformuerne mod klimarelaterede finansielle risici.

Vi spurgte om:

- hvilket arbejde pensionselskaberne udfører for at fremskaffe informationer om klimarelaterede finansielle risici i deres portefølje og om rapportering af disse risici i forhold til *Task force on Climate related Financial Disclosures (TCFD)*, den kommende standard for området.
- hvorvidt og efter hvilke kriterier pensionselskaberne ekskluderer aktier i kul, tjæresand samt olie og gas fra deres investeringsportefølje.
- hvordan pensionselskaberne havde stemt på nogle udvalgte og centrale klimarelaterede resolutioner på generalforsamlingerne i maj 2018 i fossilselskaberne Chevron og Shell, samt Kinder Morgan som bl.a. investerer i store kontroversielle rørledninger til transport af olie i Canada.
- om det forhold, at Exxon og banken J.P. Morgan Chase gennem en juridisk indsats i USA havde fået afværget fremsættelse af to klimaforslag og dermed hindret aktionærindflydelse på selskabernes klimapolitik, havde fået pensionselskaberne til at frasælge aktier i disse selskaber. Banken J. P. Morgan Chase er en af de banker i verden, der har de største og stadigt voksende investeringer i kul og tjæresand.

Rundspørgen inkluderede oprindeligt 22 pensionselskaber, men to af selskaberne er udeladt i dette notat fordi de er overdraget til andre pensionselskaber, således SEB Pension (overtages af Danica Pension) og Pensionskassen for Farmakonomer (overtaget af PKA).

AnsvarligFremtids rundspørge i 2018 er en opfølgning på lignende rundspørger i 2016 og 2017.

1. Implementering af TCFDs anbefalinger om rapportering af klima-relaterede finansielle risici

TCFDs anbefalinger fra 2017 er endnu ret nye, hvilket også afspejles i pensionssekskabernes besvarelser (se oversigt i bilag 1b). Fem pensionssekskaber, ATP, Nordea og MP Pension, PensionDanmark og P+ (DIP og JØP) støtter aktivt initiativet som "[supporting company](#)". ATP har fulgt udviklingen af initiativet fra begyndelsen og er aktiv i flere samarbejdende internationale initiativer, der tilsigter udbredelsen af anbefalingerne. ATP ser anbefalingerne som et godt udgangspunkt for en bedre og ensartet klima-relateret rapportering, men er også enig i TCFD-gruppens selvforståelse af, at anbefalingerne som de er nu, stadig har behov for videreudvikling. Eksempelvis Portfolio Carbon Emission Reporting, som ATP har arbejdet med, der i sin natur er bagudrettet og samtidigt har store dataudfordringer. Her er der behov for nye måleredskaber. ATP har ligeledes arbejdet med forskellige klimascenarier og fortsætter sit arbejde med at teste disse. Arbejdet er udførligt beskrevet i rapporten [Samfundsansvar 2017](#), som beskriver ATP's arbejde med governance-strukturer for klima og arbejdet med måleredskaber for klimarelaterede finansielle risici, herunder opgørelse af aktieinvesteringers CO2-aftryk. Nordea har også påbegyndt udvikling og implementering. MP Pensions engagement i TCFD er af nyere dato. MP Pension vil som supplement til andre klimaværktøjer bruge TCFD til at rapportere MP Pensions eget arbejde med klima og til at informere investeringsbeslutninger. PensionDanmark vil medtage arbejdet med TCFD som del af den årlige rapportering om samfundsansvar.

Nykredit udfører allerede i dag carbon footprint (CO2-aftryk) på deres porteføljer kombineret med ESG risikoanalyser. Nykredit har ligeledes udfyldt PRIs klimamodul som de betragter som et første skridt ind i TCFD-universet. Nykredit er i færd med at videreudvikle deres risikoanalyser i regi af TCFD-rammen bl.a. ved brug af scenarieanalyser. Nykredit lægger vægt på, at klimarisiko suppleres med finansiell risiko gennem scenariearbejdet i TCFD.

Pensionskasserne P+(DIP og JØP) vil starte arbejdet med TCFD i august 2018. Det sker på baggrund af et medlemsforslag, [DIP](#), [JØP](#), fremsat af medlemmer med tilknytning til AnsvarligFremtid, som blev vedtaget på begge pensionssekskabers generalforsamlinger i foråret 2018. LPK arbejder med at implementere de af TCFDs anbefalinger, som er relevante for pensionskassen.

PFA, AP Pension, ISP og Topdanmark (siden 2009) rapporterer til CDP/Climate change eller PRI og mener, at dette dækker TCFDs anbefalinger.

PKA svarer, at de forventer at bruge TCFD uden at give yderligere detaljer.

Industriens Pension svarer, at de bruger TCFDs anbefalinger i dialog med sekskaber.

Sampension har tilsluttet sig TCFD august 2018.

Alm. Brand, Danica Pension, Pensam og Pædagogernes Pension (PBU) følger TCFD med interesse og nogle overvejer muligheden af at arbejde med det. Lærernes Pension og Skandia har ikke planer om generelt at følge alle elementer i TCFD, men måske dele af TCFD.

PBU og Skandia har ingen aktuelle planer om at implementere TCFD.

AF kommentar

TCFD er en omfattende og vigtig værktøjskasse, som endnu er under udvikling, til etablering af transparens omkring klimarelaterede finansielle risici både i virksomheder og i finansielle institutioner, som f.eks. pensionselskaber. TCFD siger ikke noget om, hvordan virksomheder eller finansielle institutioner skal handle på de informationer, de opnår gennem TCFDs værktøjer. Man må dog gå ud fra, at pensionselskaberne vil reagere på viden om klimarelaterede risici, som de reagerer på viden om andre risici. Det vedtagne medlemsforslag i pensionskasserne DIP og JØP kræver eksplicit, at det videre arbejde med investeringer ift. Parisaftalen vil tage udgangspunkt i bl.a. resultaterne af TCFD-analysen ligesom MP Pension eksplicit skriver, at de vil bruge informationerne ved sammensætning af porteføljen. ATP og MP Pension og Nykredit samler bl.a. gennem Climate Action 100+ yderligere tilslutning af investorer med henblik på i fællesskab at fremsætte krav til store CO2-udledende virksomheder om at rapportere iflg. TCFD. Nykredit oplyser, at de i dette regi sammen med andre investorer for øjeblikket har dialoger med Mærsk, BASF og Heidelberg Cement.

TCFD kræver rapportering om mange forskellige klimarelaterede aspekter af en virksomheds forretningsførelse. Det er et nyt og ressourcekrævende arbejde for pensionselskaberne, og denne rundspørge viser, at flere pensionselskaber mener at andre værktøjer kan dække kravene i TCFD. Der spores generelt en vis usikkerhed om hvordan anbefalingerne i TCFD kan tilfredsstilles. Besvarelserne viser også, at flere pensionselskaber enten ikke prioriterer eller viger tilbage for opgaven.

AnsvarligFremtid opfordrer til at alle pensionselskaber påbegynder at anvende TCFD, men også at ATP qua sin størrelse og særlige rolle som alle danskeres pensionselskab påtager sig et samfundsansvar for ikke blot selv at gå forrest men også for at bidrage til at andre danske pensionselskaber bliver klædt på til den opgave, som er afgørende for at mindske de klimarelaterede risici for alle pensionsopsparinger.

En fortsat manglende sikring mod klimarelaterede finansielle risici i mange pensionselskaber udsætter hele samfundet for en systemisk finansiell risiko, dvs. en risiko for finansielle kriser forårsaget af store mængder "stranded assets" pga. f.eks. for sene og derfor drastiske ændringer i energipolitikken, eller pga. store klimakatastrofer og efterfølgende flygtningestrømme.

2. Kriterier for eksklusion af investeringer i kul, tjæresand og olie/gas-selskaber

Flertallet af danske pensionsselskaber har ikke defineret eksklusionskriterier for hverken aktier i kul, tjæresand eller olie og gas (se oversigt i bilag 2a, 2b, 2c). Det gælder Alm. Brand, AP Pension, ATP, Industriens Pension, ISP, LPK, Nykredit, PBU, Pensiondanmark, Sampension og Topdanmark. Af disse erklærer Alm. Brand, ATP, Industriens Pension og Topdanmark, at de kun ejer få aktier i kul og/eller tjæresand selskaber. Nykredit tilbyder et valg mellem fossilholdige og fossilfrie løsninger.

Et mindretal af pensionsselskaberne har fastsat kriterier, og kulmineselskaber ekskluderes i forskelligt omfang af Danica Pension, Lærernes Pension, MP Pension, Nordea, P+(DIP og JØP), PKA og Skandia. Kriterierne for eksklusion går fra 25% til 50% af mineselskabets omsætning fra kul eller fra kul + tjæresand, således: MP Pension (25% kul + tjæresand), Lærernes Pension (25% kul), Danica Pension (30% kul + tjæresand), Pensam (30% kul), Nordea (30% kul), Skandia (30% kul), P+ (50% kul). PKA har ekskluderet kul i de tilfælde, hvor PKA ikke vurderer at selskabets klimaplan er i orden.

Tjæresandselskaber ekskluderes i forskelligt omfang af Danica Pension, Lærernes Pension, MP Pension, PFA og PKA. Kriterierne går fra 20 til 30% af selskabets omsætning fra kul eller kul + tjæresand, således: Lærernes Pension (20% tjæresand), MP Pension (25% kul + tjæresand), Danica Pension (30% kul + tjæresand). PFA og PKA har ekskluderet selskaber med tjæresand som primær aktivitet.

Det er alene MP Pension som har defineret eksklusionskriterier for olie og gas. MP Pension ekskluderer således selskaber med mere end 50% af omsætningen fra olie, herunder skiferolie, eller fra olie + tjæresand + kul. PKA har ekskluderet 35 olie- og gasselskaber på grund af selskabernes manglende klimaplaner. Pensam har ekskluderet Chevron og Exxon. Sampension har ekskluderet Chevron. MP Pension anfører dog, at man er villig til at fravige de kvantitative kriterier for disse olie/gas-selskaber hvis de omstiller deres forretningsmodel, så den er forenelig med Paris-aftalens målsætninger.

Rundspørgen viser, at der overordnet benyttes to typer kriterier for eksklusion. Det ene kriterium går på det fossile brændsels andel af omsætningen, og det andet handler om hvorvidt det fossile selskab har en forretningsstrategi, som er kompatibel med Paris-aftalen. Desuden har både P+ (DIP og JØP) samt PFA meldt ud, at man principielt vil frasælge selskaber som "modarbejder Paris-aftalen" (eksempelvis ved medlemskab af/donation til lobbyorganisationer, tænketanke og politikere som modarbejder grøn omstilling), men pensionsselskaberne har endnu ikke præsenteret klare kriterier for at kunne praktisere denne målsætning.

AF kommentar:

Rapporten "["Sky's limit"](#)" fra 2016 dokumenterer, at alene afbrænding af den mængde olie, gas og kul som findes i felter, som allerede er under udvinding eller hvor udvinding står for at blive påbegyndt, vil lede til en global opvarmning over 2 grader. Og alene mængden af olie og gas vil medføre en temperaturstigning på over 1,5 grader. Det er derfor uforståeligt og uansvarligt både ud fra en vurdering af finansielle risici forbundet med ejerskab af aktierne og en vurdering af de systemiske finansielle risici som en manglende opfyldelse af Paris-aftalen vil føre til, at omkring halvdelen af danske pensionsselskaber ikke ekskluderer kulaktier fra porteføljen. Tilsvarende gælder for tjæresand. Olie og gas skal hastigt udfases, men dog stadig bruges en årrække fremover. Men selskaberne skal altså ifølge ovenstående rapport allerede nu stoppe udbygning af ny infrastruktur til udvinding af fossile brændsler.

Rapporten "["2 degrees of separation"](#)", som er udgivet af bl.a. UN PRI, hvis principper mange af pensionsselskaberne har underskrevet, dokumenterer at de fleste olie- og gas selskaber er i gang med at investere i nye fossile reserver, som vil resultere i udsendelse af CO₂, som vil føre til en temperaturstigning over 2 grader. Det faktum, at bortset fra MP Pension og i et vist omfang PKA så har ingen af pensionsselskaberne i undersøgelsen planer om kriterier for at ekskludere olie- og gas selskaber, forekommer derfor ganske uansvarligt, også i forhold til de finansielle risici, som er på spil.

Næsten alle de pensionsselskaber, som ekskluderer investeringer i fossile selskaber benytter et kriterium for eksklusion, som handler om hvor stor en andel af selskabets omsætning, der stammer fra det uønskede fossile brændsel. AnsvarligFremtid anerkender, at det er et første skridt på vejen til at mindske pensionsselskabernes klimarelaterede finansielle risici. Men omsætning handler om penge og ikke om den mængde CO₂, som det fossile brændsel vil udlede til atmosfæren. Det er mængden af CO₂ der skal begrænses i forhold til målene i Paris-aftalen. AnsvarligFremtid opfordrer til, at pensionsselskaberne benytter kriterier, som tager udgangspunkt i, at der ikke skal investeres i fossile selskaber, som planlægger at udvikle fossile reserver, der ikke vil kunne udvindes, hvis målene i Paris-aftalen skal nås. De to ovennævnte rapporter "["Sky's limit"](#)", "["2 degrees of separation"](#)" og opfølgeren på sidstnævnte "["Mind the Gap: the \\$ 1.6 trillion energy transition risk"](#)" fra 2018 viser resultater af analyser, som undersøger hvor store fossile investeringer, der vil være tabt.

LPK begrundet at de ikke ekskluderer fossile brændsler med, at det "kan vise sig at være i modstrid med både den kort- og mellemsigtede forventning til verdens energimiks (jf. IEA Outlook) og den danske energipolitik frem mod 2030". Desuden forventer LPK, at selskaber med fossile brændsler også skal være en del af den globale omstilling til et lav-emissionssamfund.

3. Udøvelse af aktivt ejerskab ved generalforsamlinger på udvalgte fossil-selskaber og kapitalforvaltere.

I 2018 har alle pensionskasser for første gang oplyst om stemmeafgivelse i AFs rundspørge (se oversigt i bilag 3a, 3b, 3c, 3d og 3e). De fleste pensionskasser har afgivet stemme på de resolutioner, som der blev spurgt om, i alle de tilfælde hvor de havde aktier i de pågældende selskaber.

Undtagelserne er som sidste år Lærernes Pension, som oplyser at de ikke udøver aktivt ejerskab, Danica Pension, som oplyser at de primært udøver aktivt ejerskab i Norden. Dertil meddeler Sampension at man kun udøver aktivt ejerskab i selskaber udenfor Danmark, hvis ejerandelen er større end 3%. Desuden beskriver AP Pension og ISP at de ikke selv forvalter deres investeringer i de pågældende selskaber.

Blandt de seks pensionskasser, som ejer aktier i Chevron og som også afgav stemme, stemte fire ja og to stemte nej til forslaget om at Chevron skal lave en rapport om hvordan selskabet kan lave en forretningsmodel, som er forenelig med en lav-carbon økonomi. Forslaget fik 8% af stemmerne på generalforsamlingen.

Blandt de 17 selskaber, som ejer aktier i Shell og som afgav stemme, stemte fire ja og otte nej til forslaget om at Shell skal sætte og offentliggøre mål for, hvordan selskabets forretningsmodel kan bringes i overensstemmelse med Paris-aftalen, og at Shell årligt skal rapportere om planer og fremskridt. Forslaget fik tilslutning fra 6% af stemmerne på generalforsamlingen. Forslaget var en ny version af et tilsvarende forslag fremsat sidste år, men forslaget i år havde i højere grad taget hensyn til Shells indvendinger mod forslaget i 2017. Til gengæld var kravet om at planerne skal involvere klimabelastningen af forbrugernes afbrænding af Shells olie og gas, de såkaldte scope 3 udledninger, bibeholdt. Sidste år (2017) blev netop scope 3 udledninger angivet som en væsentlig begrundelse for at der kun blev afgivet nej-stemmer blandt de danske pensionskasser, som stemte. En række pensionskasser mener altså nu (til forskel fra 2017), at det er vigtigt at fossil-selskaber også forholder sig til selskabets samlede produktion af fossile brændsler set i lyset af Paris-aftalen.

Blandt de 15 pensionskasser, som ejer aktier i Kinder Morgan, stemte syv ja og ingen nej til en resolution om at Kinder Morgan skulle analysere hvordan et 2 graders scenarie vil påvirke selskabets portefølje af værdipapirer og gøre rede for analyser af finansielle risici ved et sådant scenarie. Kinder Morgan bygger store rørledninger til Canadas olieeksport. Resolutionen blev vedtaget på generalforsamlingen.

Både Exxon og J. P. Morgan Chase havde gennem ansøgning til SEC (myndighed svarende til finanstillstyret i Danmark) fået tilladelse til at afvise investorfremsatte klima-resolutioner til behandling på generalforsamlingen. J.P. Morgan Chase hører til de tre største långivere blandt verdens banker til tjæresandsproduktion og deep-water oil, og indtager en 9' de plads blandt långivere til kuludvinding. Bortset fra MP Pension, som allerede har besluttet at frasælge olieselskaber som Exxon senest i 2020, hvis de ikke omstiller deres forretningsmodel, så ville ingen pensionskasser i rundspørgen bruge disse afvisninger af investorernes mulighed for at stemme om resolutioner som anledning til at frasælge aktier i nogen af de to selskaber.

AF kommentar:

Oplysningerne om udøvelse af aktivt ejerskab og specielt de afgivne stemmer ved generalforsamlingerne hos Chevron, Kinder Morgan og Shell tyder på en voksende spredning i pensionsselskabernes indsats for at imødegå klimarelaterede risici gennem aktivt ejerskab.

Den absolutte bagtrop udgøres af de fire pensionsselskaber, som ikke tager ansvar for at udøve aktivt ejerskab i forhold til deres aktier i fossile selskaber uden for Norden. AP Pension og ISP har ingen indflydelse på, hvordan forvalterne af deres investeringer stemmer ved generalforsamlingerne i Chevron, Shell og Kinder Morgan. AF ønsker her at fremhæve, at investorer via deres ejerskab af aktier har et ansvar for at stille specifikke krav til deres eksterne kapitalforvaltere om hvordan der skal udøves aktivt ejerskab. Danica Pensions manglende stemmeafgivelse er stærkt kritisabel.

Lærernes Pension udøver af princip ikke aktivt ejerskab på anden måde end ved evt. at ekskludere selskaber. Eksklusionslisten ("sortlisten") i Lærernes Pension er omfattende og indeholder en del fossile selskaber, men så længe Lærernes Pension ikke har offentliggjort deres længe bebudede kommende kriterier og tidsfrister for frasalg af fossile selskaber, er det ikke muligt at vurdere om Lærernes Pension virkningsfuldt vil erstatte aktivt ejerskab med eksklusioner.

Frontløberne er ATP, MP Pension, P+(DIP og JØP) og PKA. De stemte som de eneste ja til klimaresolutionerne i både Chevron, Shell og Kinder Morgan. Bagtropen i denne sammenhæng består af LPK og PFA, som begge stemte nej til klimaresolutionerne i både Chevron og Shell. I forbindelse med Kinder Morgan undlod PFA at stemme, og LPK har ikke aktier i selskabet.

Der er sket en udvikling i transparensen, herunder også omkring det aktive ejerskab siden 2017. Mange pensionsselskaber offentliggør aktielister. Dog mangler stadig lister over erhvervsobligationer, som også kan være relevante i en klimasammenhæng, eftersom fossile selskaber ofte udsteder obligationer til finansiering af nye fossile infrastruktur projekter.

På konkret forespørgsel oplyser alle pensionsselskaber nu om stemmeafgivelse på AFs udvalgte resolutionsforslag. Flere pensionsselskaber offentliggør lister, og også mere informative lister over dialoger med virksomheder, som de har aktier i. Det gælder f.eks. PKA, MP Pension og P+(DIP og JØP), men listerne oplyser stadig kun om overordnede emneområder. Det er i de færreste tilfælde, at der gives oplysninger om alvoren og konsekvenser af manglende succes i dialogen, og der sættes ikke nogen tidsmæssig deadline for hvornår det aktive ejerskab betragtes som succesfuldt eller ej. I betragtning af den korte tid, der er til at afbøde alvorlige klimarelaterede risici, så efterlyser AF, at det aktive ejerskab ledsages af klare kriterier for tidsfrister for succes i dialogen og klare konsekvenser i form af frasalg, hvis dialogen ikke får de ønskede resultater.

De fleste af pensionsselskaberne er medlem af Climate Action 100+, og nogle af disse pensionsselskaber, f.eks. ATP og MP Pension, er gået aktivt ind som ledende medlemmer i at etablere samarbejde med andre medlemmer om en klimadialog med nogle af de virksomheder, som Climate Action 100+ omfatter. En del af de andre pensionsselskaber understøtter arbejdet gennem deres eksterne ESG-rådgivere, som f.eks. BMO GAM og Hermes.

Efterskrift

Rundspørge notatet er udarbejdet af AnsvarligFremtid ved Sussanne Blegaa og Thomas Meinert Larsen. Notatet har været rundsendt til kommentering angående faktuelle oplysninger blandt samtlige 20 danske pensionselskaber, hvorpå en række mindre rettelser er indføjet. AnsvarligFremtid har alene ansvaret for tolkning af oplysningerne. Notatet er færdiggjort og offentliggjort i september 2018.

Bilag 1a: Spørgsmål fremsendt til 20 danske pensionselskaber maj-juni 2017.

Kære pensionselskab

AnsvarligFremtid følger med interesse danske pensionselskabers voksende engagement i klimarelaterede risici og muligheder. Vi tillader os derfor i lighed med de to foregående år at fremsende nogle spørgsmål, som vi vil bede [Pensionselskabets navn] besvare. Vi ønsker gerne besvarelsene før den 30. maj, men senest fredag den 8. juni 2018. Vi vil være glade for en bekræftelse af, at du har modtaget denne mail.

AnsvarligFremtid vil på baggrund af de modtagne svar udfærdige et kort notat om besvarelsene, som vil blive sendt til samtlige pensionselskaber.

1. Har XX besluttet at begynde arbejdet med at implementere TCFDs anbefalinger om rapportering af klima-relaterede finansielle risici?

2a) Ekskluderer XX kulselskaber fra sit investeringsunivers?

Hvilke kriterier (eksempelvis kulselskabets procentuelle omsætning fra kul og/eller selskabets årlige kulproduktion) bruger XX til at afgøre om et selskabs kulproduktion er så stor, at det skal udelukkes fra investeringsuniverset?

2b) Ekskluderer XX selskaber med tjæresandsproduktion fra sit investeringsunivers?

Hvilke kriterier (eksempelvis selskabets procentuelle omsætning fra tjæresand og/eller selskabets årlige tjæresandproduktion) bruger XX til at afgøre om et selskabs tjæresandsproduktion er så stor, at det skal udelukkes fra investeringsuniverset?

2c) Ekskluderer XX selskaber med olie og gasproduktion fra sit investeringsunivers?

Hvilke kriterier (eksempelvis selskabets procentuelle omsætning fra olie eller gas og/eller selskabets årlige olie- eller gasproduktion) bruger XX til at afgøre om et selskab med olie og gasproduktion skal ekskluderes?

3. Aktivt ejerskab på generalforsamlinger

En række danske pensionselskaber har bekendtgjort, at aktivt ejerskab udført ved stemmeafgivelse på generalforsamlinger er en vigtig og effektiv måde at sikre at selskaberne omlægger deres forretningsmodel til at blive mere CO₂-neutral og dermed blive forenelig med fremtidens lavemissions-samfund. I den sammenhæng har vi udvalgt nogle få, men særligt vigtige klimarelaterede resolutioner på generalforsamlingerne i foråret 2018. Vi vil derfor bede jer oplyse om XX vil stemme for følgende klimarelaterede resolutioner på generalforsamlingerne i Chevron, Shell og Kinder Morgan i foråret 2018. Vi vil også bede jer forholde jer til jeres fremtidige ejerskab af aktier i Exxon og J.P. Morgan Chase, som begge har blokeret for fremsættelse af klimaresolutioner. Chevron har ligeledes søgt at få blokeret en klimaresolution, men fik afslag.

3a) Chevron (generalforsamling 30. Maj 2018)

Forslag: *“With board oversight, shareholders request Chevron issue a report (at reasonable cost, omitting proprietary information) describing how the Company could adapt its business model to align with a decarbonizing economy by altering its energy mix to substantially reduce dependence on fossil fuels, including options such as buying, or merging with, companies with assets or technologies in renewable energy, and/or internally expanding its own renewable energy portfolio, as a means to reduce societal greenhouse gas emissions and protect shareholder value.”*

Link: <https://www.asyousow.org/resolutions/2017/12/31/chevron-corporation-request-for-report-on-low->

[carbon-business-model](#)

Chevron har forsøgt at få blokeret resolutionen ved SEC, men fik ikke medhold.

3b) Shell (Generalforsamling 22. maj 2018)

Forslag: *“Shareholders support Shell to take leadership in the energy transition to a net-zero-emission energy system. Therefore, shareholders request Shell to set and publish targets that are aligned with the goal of the Paris Climate Agreement to limit global warming to well below 2°C.*

These targets need to cover the greenhouse gas (GHG) emissions of Shell’s operations and the use of its energy products (), they need to include long-term (2050) and intermediate objectives, to be quantitative, and to be reviewed regularly. We request that the company base these targets on tangible metrics such as GHG intensity metrics (GHG emissions per unit of energy produced) or to use other metrics that the company finds suitable to align its targets with a well-below-2°C pathway. Shareholders request that annual reporting include information about plans and progress to achieve these targets. (*) Scope 1, Scope 2, and category 11 of Scope 3 (emissions from use of Shell’s refinery fuel and natural gas products, and sold CO2 transfers), excluding emissions from use and disposal of non-fuel products*

Link: <http://follow-this.org/resolution/2018/>

The Environmental Agency Pension Fund og Church of England Pensions Board, begge UK, har annonceret, at de vil stemme for forslaget, se <https://www.eapf.org.uk/news/public/2018/05/eapf-join-shareholder-resolution-on-climate-change-at-shell-agm>

3c) Kinder Morgan (Generalforsamling 9. maj 2018)

Forslag: *“Shareholders request that by 2019, KMI publish, with board oversight, an assessment of the long-term portfolio impacts of scenarios consistent with the internationally recognized goal of limited global increase in temperature to 2 degrees Celsius. The assessment should analyze the impacts on KMI’s portfolio of assets and explain how capital planning and business strategies incorporate analyses of the financial risks of a low-carbon transition. The report should be done at reasonable cost and omit proprietary information”.*

Link: https://engagements.ceres.org/ceres_engagementdetailpage?recID=a0l1H00000C4C1oQAF

3d) Exxon (Generalforsamling 30. maj 2018)

Forslag: *“With board oversight, shareholders request ExxonMobil issue a report (at reasonable cost, omitting proprietary information) describing how the Company could adapt its business model to align with a decarbonizing economy by altering its energy mix to substantially reduce dependence on fossil fuels, including options such as buying, or merging with, companies with assets or technologies in renewable energy, and/or internally expanding its own renewable energy portfolio, as a means to reduce societal greenhouse gas emissions and protect shareholder value”.*

Link: <https://www.asyousow.org/resolutions-tracker/>

Exxon har efter fremsættelsen af forslaget søgt om, og fået forslaget blokeret ved SEC.

Link: <https://www.climateliabilitynews.org/2018/04/10/sec-exxon-chevron-shareholder-climate-proposal/>

Tænketanken Carbon Tracker har for nylig analyseret Exxons afrapportering af klima-risici, og de konkluderer at afrapporteringen er helt utilstrækkelig for aktionærene.

Link: <https://www.carbontracker.org/reports/company-profile-exxon-mobil/>

Vil XX frasælge sine investeringer i Exxon nu hvor selskabet har afvist at sætte ovenstående aktionærforslag til behandling på sin generalforsamling?

3e) J.P. Morgan Chase (Generalforsamling 5. maj 2018).

Forslag: *“Shareholders request that JPMorgan Chase prepare a report, omitting proprietary information and prepared at reasonable cost, by September 2018, on the reputational, financial and climate risks associated*

with project and corporate lending, underwriting, advising and investing for tar sands production and transportation. This report should include assessments of: Short- and medium-term risk of portfolio devaluation due to stranding of high cost tar sand assets; Whether JPMC's tar sands financing is consistent with the Paris Agreement's goal of limiting global temperature increase to "well below 2 degrees Celsius"; How tar sands financing aligns with our company's support for Indigenous People's rights; Reducing risk by establishing a specific policy, similar to that of other banks, restricting financing for tar sands projects and companies."

Link: <https://www.asyousow.org/resolutions/2017/12/31/jp-morgan-chase-co-request-for-report-on-risks-of-financing-tar-sands>

J.P. Morgan Chase har efter fremsættelsen af forslaget søgt om, og fået forslaget blokeret ved SEC. Vil XX frasælge sine investeringer i J.P. Morgan Chase nu hvor selskabet har afvist at sætte ovenstående aktionærforslag til behandling på sin generalforsamling?

Venlig hilsen

Thomas Meinert Larsen

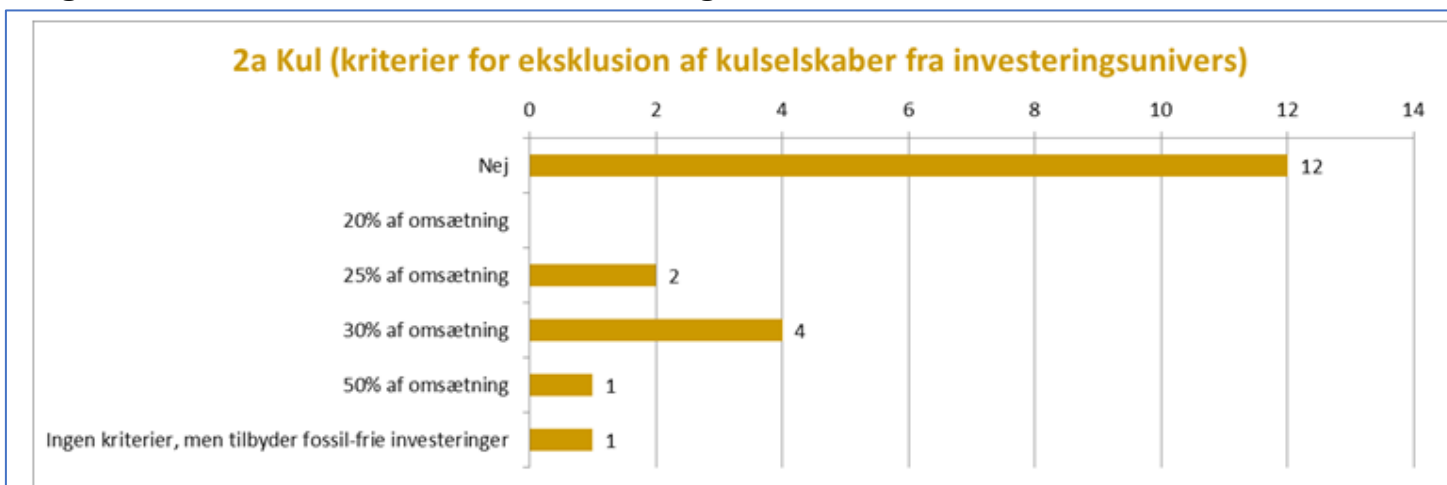
Susanne Blegaa

Pva. AnsvarligFremtid initiativet

Bilag 1b: Oversigt over besvarelser fra 20 danske pensionsselskaber omkring implementering af TCFDs anbefalinger om rapportering af klima-relaterede finansielle risici

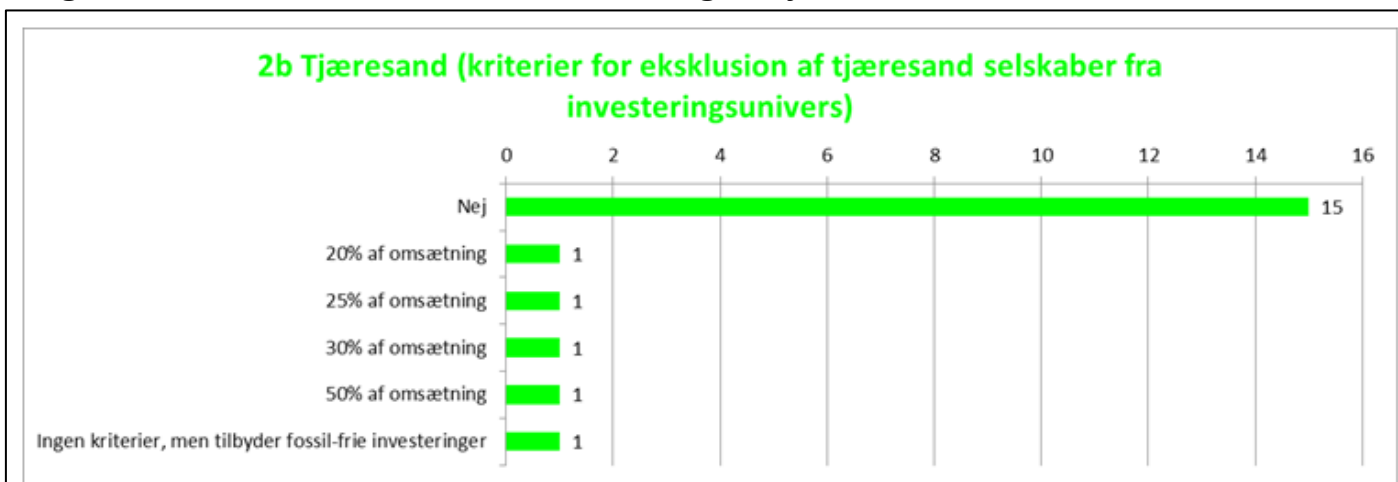
Pensionsselskab	TCFD
ATP	Har påbegyndt at indarbejde TCFD i analyser og afrapportering. Er desuden "Supporting company"
MP Pension	Har påbegyndt at indarbejde TCFD i analyser og afrapportering. Er desuden "Supporting company"
Nordea Liv og Pension	Har påbegyndt at indarbejde TCFD i analyser og afrapportering. Er desuden "Supporting company"
PensionDanmark	Har påbegyndt at indarbejde TCFD i analyser og afrapportering. Er desuden "Supporting company"
PKA	Har påbegyndt at indarbejde TCFD i analyser og afrapportering. Er desuden "Supporting company"
P+ (DIP og JØP)	Har påbegyndt at indarbejde TCFD i analyser og afrapportering. Er desuden "Supporting company"
Sampension	Har påbegyndt at indarbejde TCFD i analyser og afrapportering. Er desuden "Supporting company"
Nykredit	Har påbegyndt at indarbejde TCFD i analyser og afrapportering.
LPK	Har begyndt arbejdet med TCFD.
Industriens Pension	Meddeler at man vil arbejde med TCFD, men giver få eller ingen yderligere detaljer.
AP Pension	Meddeler at man bruger andre redskaber, som man håber vil vise sig at være TCFD-kompatible
ISP	Meddeler at man bruger andre redskaber, som man håber vil vise sig at være TCFD-kompatible
PFA	Meddeler at man bruger andre redskaber, som man håber vil vise sig at være TCFD-kompatible
Topdanmark	Meddeler at man bruger andre redskaber, som man mener vil vise sig at være TCFD-kompatible
Alm. Brand og Liv	Meddeler at man løbende følger udviklingen af TCFD og på den baggrund vil tage stilling til det
Danica	Meddeler at man løbende følger udviklingen af TCFD og på den baggrund vil tage stilling til det
Pensam	Meddeler at man løbende følger udviklingen af TCFD og på den baggrund vil tage stilling til det
Lærernes Pension	Overvejer at anvende delelementer af TCFD
PBU	Har ikke for nærværende planer om at anvende TCFD
Skandia	Har ikke for nærværende planer om at anvende TCFD

Bilag 2a: Kriterier for eksklusion af investeringer i kul

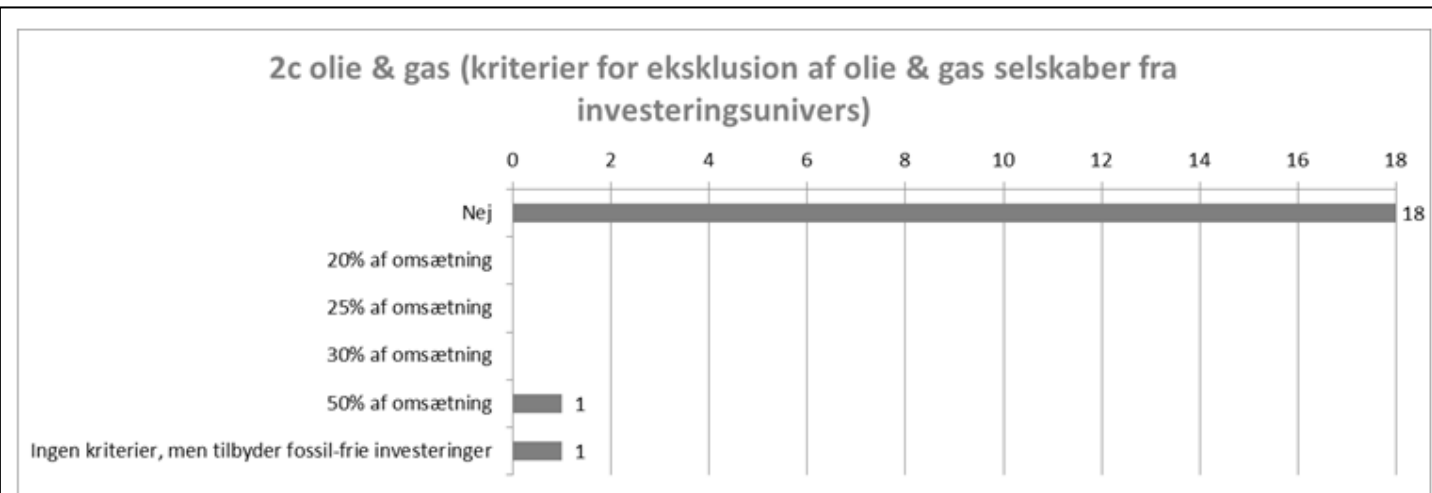
Pensionsselskab	2a Kul
Alm. Brand og Liv	nej
AP Pension	nej
ATP	nej
Industriens Pension	nej
ISP	nej
LPK	nej
PBU	nej
PensionDanmark	nej
PFA	nej
PKA	nej
Sampension	nej
Topdanmark	nej
Lærernes Pension	25% af omsætningen
MP Pension	25% af omsætningen
Danica	30% af omsætningen
Nordea Liv og Pension	30% af omsætningen
Pensam	30% af omsætningen
Skandia	30% af omsætningen
P+ (DIP og JØP)	50% af omsætningen
Nykredit	Ingen kriterier, men tilbyder fossil-frie investeringer

Bilag 2b: Kriterier for eksklusion af investeringer i tjæresand

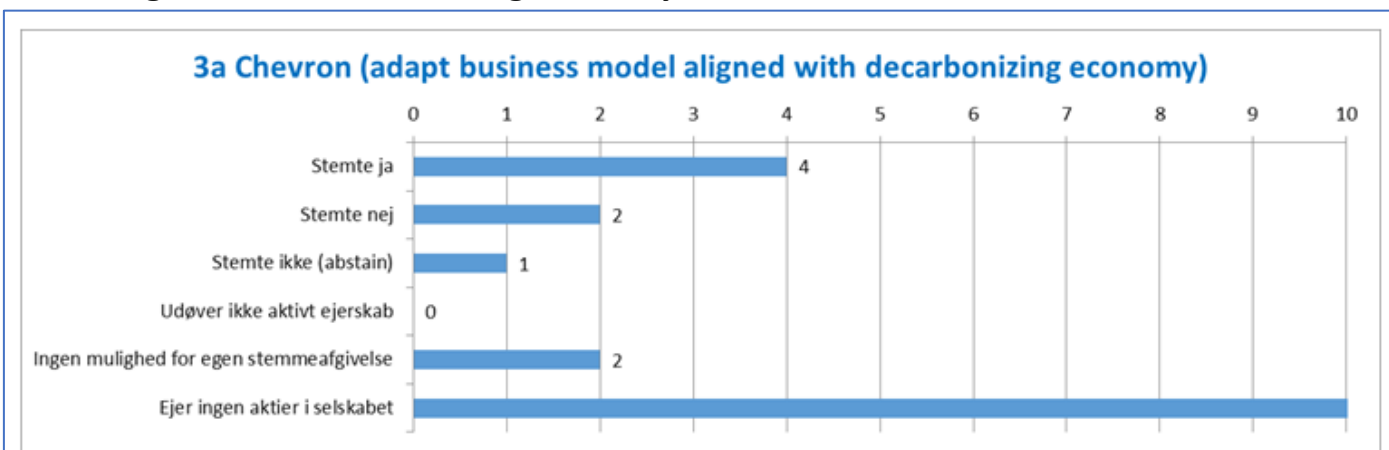
Pensionsselskab	2b Tjæresand
Alm. Brand og Liv	nej
AP Pension	nej
ATP	nej
Industriens Pension	nej
ISP	nej
LPK	nej
Nordea Liv og Pension	nej
PBU	nej
P+ (DIP og JØP)	nej
Pensam	nej
PensionDanmark	nej
PKA	nej
Sampension	nej
Skandia	nej
Topdanmark	nej
Lærernes Pension	20% af omsætningen
MP Pension	25% af kul + tjæresand
Danica	30 % af omsætningen
PFA	50% af omsætningen
Nykredit	Ingen kriterier, men tilbyder fossil-frie investeringer

Bilag 2c: Kriterier for eksklusion af investeringer i olie/gas

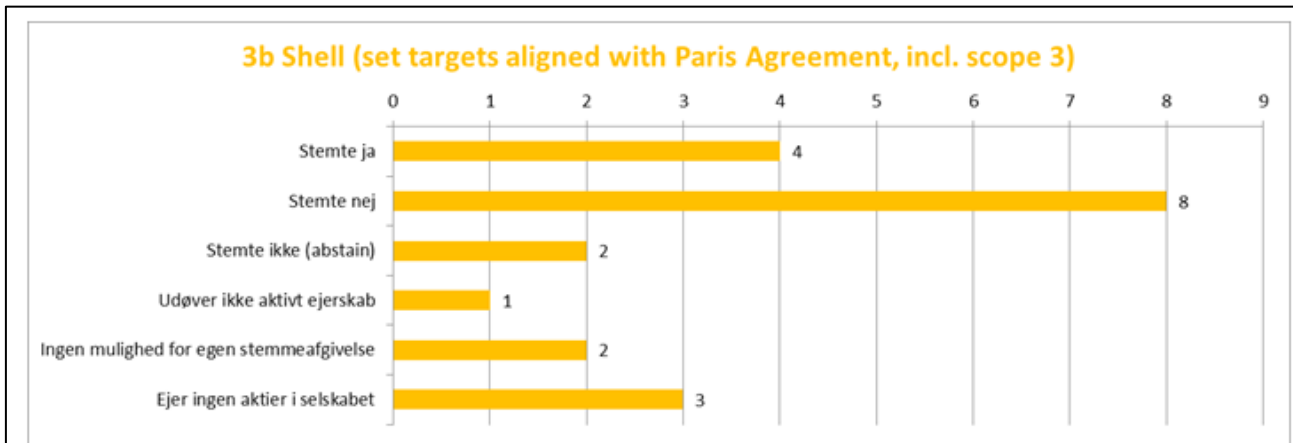
Pensionsselskab	2c olie & gas
Alm. Brand og Liv	nej
AP Pension	nej
ATP	nej
Danica	nej
Industriens Pension	nej
ISP	nej
LPK	nej
Lærernes Pension	nej
Nordea Liv og Pension	nej
PBU	nej
P+ (DIP og JØP)	nej
Pensam	nej
PensionDanmark	nej
PFA	nej
PKA	nej
Sampension	nej
Skandia	nej
Topdanmark	nej
MP Pension	50% fra olie og skiferolie 50% fra olie og tjæresand
Nykredit	Ingen kriterier, men tilbyder enkelte fossil-frie investeringsløsninger

Bilag 3a: Danske pensionsselskabers stemmeafgivelse på Chevrons generalforsamling, forslag om "adapt business model aligned with decarbonizing economy"

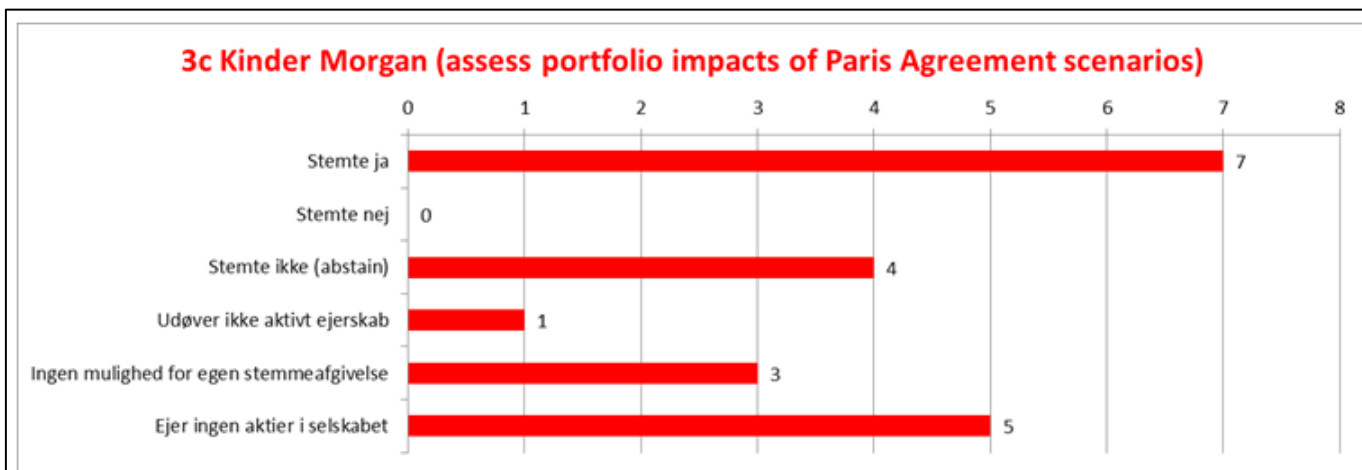
Pensionsselskab	3a Chevron
Industriens Pension	ja
MP Pension	ja
Nykredit	ja
P+ (DIP og JØP)	ja
LPK	nej
PFA	nej
Danica	Stemmer ikke
AP Pension	Ingen mulighed for egen stemmeafgivelse
ISP	Ingen mulighed for egen stemmeafgivelse
Alm. Brand og Liv	Ingen aktier
ATP	Ingen aktier
Lærernes Pension	Ingen aktier
Nordea Liv og Pension	Ingen aktier
PBU	Ingen aktier
Pensam	Ingen aktier
PensionDanmark	Ingen aktier
PKA	Ingen aktier
Sampension	Ingen aktier
Skandia	Ingen aktier
Topdanmark	Ingen aktier

Bilag 3b: Danske pensionsselskabers stemmeafgivelse på Shells generalforsamling, forslag om "set targets aligned with Paris Agreement, incl. scope 3"

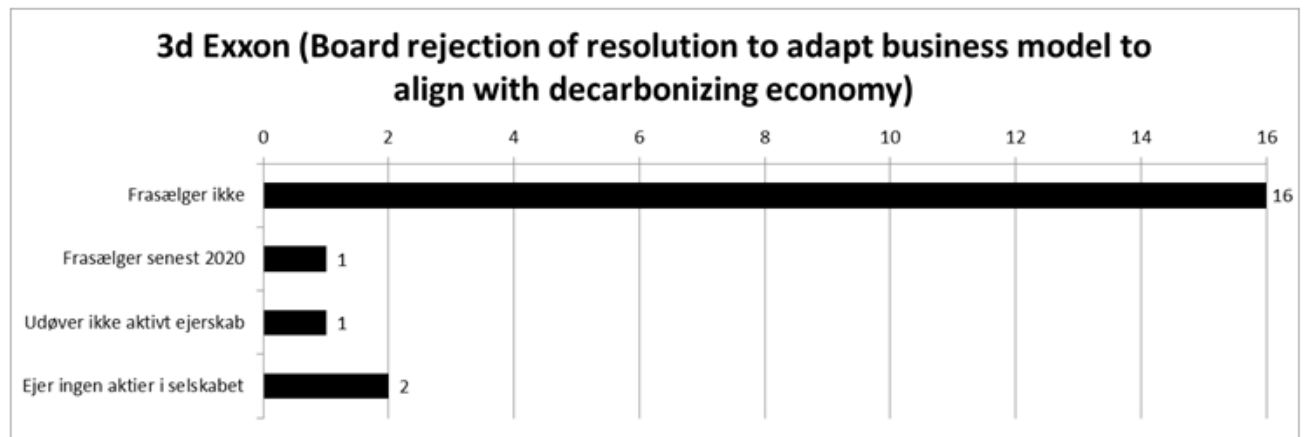
Pensionsselskab	3b Shell
ATP	ja
MP Pension	ja
P+ (DIP og JØP)	ja
PKA	ja
Industriens Pension	nej
LPK	nej
Nordea Liv og	nej
Nykredit	nej
PBU	nej
Pensam	nej
PensionDanmark	nej
PFA	nej
Danica	Stemmer ikke
Sampension	Stemte ikke (sygefravær)
Lærernes Pension	Udøver ikke aktivt ejerskab
AP Pension	Ingen mulighed for egen stemmeafgivelse
ISP	Ingen mulighed for egen stemmeafgivelse
Alm. Brand og Liv	Ingen aktier
Skandia	Ingen aktier
Topdanmark	Ingen aktier

Bilag 3c: Danske pensionsselskabers stemmeafgivelse på Kinder Morgans generalforsamling, forslag om "assess long-term portfolio impacts of scenarios consistent with Paris Agreement"

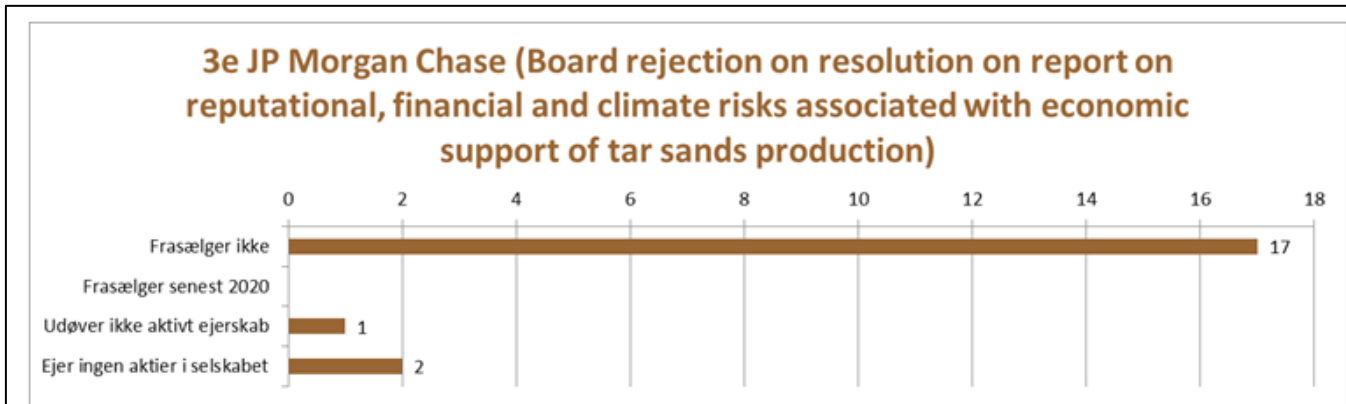
Pensionsselskab	3c KinderMorgan
Industriens Pension	ja
MP Pension	ja
Nykredit	ja
PBU	ja
P+ (DIP og JØP)	ja
Pensam	ja
PKA	ja
Danica	Stemmer ikke
Nordea Liv og Pension	Stemmer ikke
PFA	stemmer ikke
Sampension	stemmer ikke
Lærernes Pension	Udøver ikke aktivt ejerskab
AP Pension	Ingen mulighed for egen stemmeafgivelse
ISP	Ingen mulighed for egen stemmeafgivelse
Alm. Brand og Liv	Ingen aktier
ATP	Ingen aktier
LPK	Ingen aktier
PensionDanmark	Ingen aktier
Skandia	Ingen aktier
Topdanmark	Ingen aktier

Bilag 3d: Danske pensionsselskabers frasalg af Exxon efter bestyrelsens afvisning af generalforsamlingsforslag om "resolution to adapt business model to align with decarbonizing economy"

Pensionsselskab	3d Exxon
AP Pension	Frasælger ikke
ATP	Frasælger ikke
Danica	Frasælger ikke
Industriens Pension	Frasælger ikke
ISP	Frasælger ikke
LPK	Frasælger ikke
Nordea Liv og Pension	Frasælger ikke
Nykredit	Frasælger ikke
PBU	Frasælger ikke
P+ (DIP og JØP)	Frasælger ikke
PensionDanmark	Frasælger ikke
PFA	Frasælger ikke
PKA	Frasælger ikke
Sampension	Frasælger ikke
Skandia	Frasælger ikke
Topdanmark	Frasælger ikke
MP Pension	Overvejer frasalg
Lærernes Pension	Udøver ikke aktivt ejerskab
Alm. Brand og Liv	Ingen aktier
Pensam	Ingen aktier

Bilag 3e: Danske pensionsselskabers frasalg af J.P. Morgan Chase efter bestyrelsens afvisning af generalforsamlingsforslag om "resolution on report on reputational, financial and climate risks associated with economic support of tar sands production"

Pensionsselskab	3e JP Morgan Chase
AP Pension	Frasælger ikke
ATP	Frasælger ikke
Danica	Frasælger ikke
Industriens Pension	Frasælger ikke
ISP	Frasælger ikke
LPK	Frasælger ikke
MP Pension	Frasælger ikke
Nordea Liv og Pension	Frasælger ikke
Nykredit	Frasælger ikke
PBU	Frasælger ikke
P+ (DIP og JØP)	Frasælger ikke
Pensam	Frasælger ikke
PensionDanmark	Frasælger ikke
PFA	Frasælger ikke
PKA	Frasælger ikke
Sampension	Frasælger ikke
Topdanmark	Frasælger ikke
Lærernes Pension	Udøver Ikke aktivt ejerskab
Alm. Brand og Liv	Ingen aktier
Skandia	Ingen aktier